

25 jaar De Heimanshof.

Op 3 maart 1973, ik woonde toen in Cruquius, stond er een artikel in het Haarlems Dagblad met de intrigerende titel: "Haarlemmermeerse scholen krijgen instructietuin". Ik las het artikel, vond het een belangwekkend initiatief en daar bleef het voorlopig bij.

Ik was toen al heel wat jaren bezig met wilde planten en ook met het kweken ervan. In Cruquius had ik een tuin verworven van 700 m² en omdat mijn landhonger groot was had ik aan de Spieringweg bij boer Winter ook nog eens een stuk van 1000 m² gehuurd.

Op een dag bezocht Frits Darlang m'n tuin en verzocht mij eens in de Hoofddorpse instructietuin te komen kijken, de tuin van het krantenartikel. Dat was het begin van 25 jaar veel lief en ook wat leed. Ik had als urenleraar op het Mendelcollege, waar ik ook met de verandering van 5000 m² saaië tegelvlaakte in een natuurtuin bezig was, de Mendeltuin, een dag over en dus wat tijd voor de instructietuin, zoals de tuin toen nog heette. Hoe ik daar allemaal tijd voor vond, daar begrijp ik nu niets meer van.

Op de plek van de instructietuin, 40 jaar geleden nog akkerland, behorende bij de boerderij "Eben Haezer", op kavel GG 13, werd in 1964 de Gemeentekwekerij gevestigd, ten noordoosten van het toen nog kleine Hoofddorp. De kwekerij bestond uit een laag gebouw, als onderkomen voor de veldwerkers van de plantsoendienst, een gazonnetje met wat bloemperken, kassen en koude bakken voor het verzorgen en opkweken van planten voor de openbare gebouwen en een kuilhoek voor het opkuilen van bomen.

Deze kuilhoek zou een andere bestemming krijgen. Bij de toenmalige directeur van Openbare Werken, Aart Jonker rijpte een plan voor de aanleg van een heemtuin. Na het natuurjaar 1970 was de belangstelling voor dergelijke tuinen in heel Nederland toegenomen. Ook bij de Werkgroep Milieuonderwijs, een groep onderwijzers onder aanvoering van Frits Darlang, bestond belangstelling. Deze Werkgroep, ontstaan na een onderwijsdag in het kader van Schiphol-Stop, hield zich bezig en houdt zich nog bezig met het organiseren van natuur- en milieueducatieve activiteiten voor het onderwijs. Ik citeer Frits Darlang: "Een van de uitkomsten van een gehouden enquête onder de Haarlemmermeerse scholen was de wens om de natuurlijke voorzieningen in Haarlemmermeer en de omgeving van de scholen zo aan te leggen en (her) in te richten, dat ze door het onderwijs optimaal gebruikt zouden kunnen worden." Ook de in aanleg aanwezige heemtuin of instructietuin kreeg de aandacht van de werkgroep. Op de plaats van de koude bakken kwamen schooltuinen, de kas kreeg een educatieve functie, het gazon werd later een prachtig, bloemrijk hooilandje.

Sinds 1925 bestond Thijssse's Hof in het Bloemendaalse bos, een "geleide wildernis", zoals Thijssse het zelf noemde en een "instructief plantsoen", voor het onderwijs en voor andere in de natuur geïnteresseerden. Thijssse vond en Heimans zou dat met hem gevonden hebben, dat er in heel Nederland een netwerk van "instructieve plantsoenen" zou moeten komen om iedereen, jong en oud, het hele jaar door, te laten genieten van wat de natuur te bieden heeft. Na Thijssse's Hof werd in Vierhouten op de Paasheuvel o.l.v. Henk van Laar al een Heimanshof aangelegd door jonge werklozen; dat was in 1935, het jaar dat ik geboren werd. Langzamerhand groeide het aantal heemtuinen, op dit moment zijn het er ruim honderd, waarvan de gegevens te vinden zijn in de Oase Heemtuinengids, uitgegeven door de Stichting Oase voor Natuurrijke tuinen, parken en plantsoenen.

In heemtuinen gaat men uit van levensgemeenschappen van planten en dieren, in tegenstelling tot de botanische tuinen, die al veel langer bestonden en die echte plantencollecties omvatten, in het begin voornamelijk opgezet voor artsen en apothekers.

Het netwerk zoals Thijssse dat voor ogen stond is echter nog lang niet gerealiseerd. In de tijd van Heimans en Thijssse, rond 1900, was het nog mogelijk te voet met een klas kinderen vanuit hartje Amsterdam, aanschouwelijk natuuronderwijs te geven. Daar is nu geen beginnen

meer aan. De Heimanshof is dan ook een belangrijke voorziening in Haarlemmermeer, passend in het netwerk. Toch zouden er in Haarlemmermeer nu nog minstens twee heemtuinen bij moeten komen.

Het was de bedoeling dat ik zou adviseren, maar er was veel te veel werk te doen en er waren te weinig vrijwilligersuren beschikbaar; bovendien onthak bij de Plantsoenendienst of Groenvoorziening, de kennis van het omgaan met wilde planten. Zo ben ik mijn eigen adviezen maar gaan uitvoeren en dat werkte goed.

In het begin zou ik 4 uur betaald gaan werken maar men vond dat toch wat veel, twee uur moest toch wel genoeg zijn en ja, het is toch leuk werk, dus dat kan toch eigenlijk wel voor niets. Uiteindelijk werden het acht uur betaald werk, de rest van de benodigde uren dan maar als vrijwilliger, misschien zou dat ooit beter worden.

Wat aanleg betreft zag de tuin er geweldig uit, de veenplas, het padenplan, de boszoom, maar wat een enorm ruige begroeiing op deze voormalige kleiakker van de Haarlemmermeer; het was één paardebloemenveld, prachtig hoor, maar een instructieve tuin moet toch een grote variatie aan planten en daarmee samenhangend dieren, kunnen laten zien. Er waren veel brandnetels, soms wel bijna 3 m hoog, veel akkerdistel, smeewortel, veenwortel, kruipende boterbloem; om wanhopig van te worden, maar het idee er wat moois van te maken hield me op de been en natuurlijk het enthousiasme van die eerste vrijwilligers. Zij waren en zijn nog steeds van groot belang voor het voortbestaan van de tuin. Sommigen waren zo enthousiast dat ze er nu na 25 jaar nog steeds zijn en zich met hart en ziel inzetten voor De Heimanshof. Toch moet een heemtuin niet uitsluitend op vrijwilligers drijven. Een vakkundige beheerder als spil van de tuin, met voldoende betaalde tijd, één man of vrouw per hectare blijft belangrijk voor de continuïteit.

De eerste jaren was het een taaië strijd om er iets moois van te maken, ik zal daar nu niet over uitwijken, maar het is aardig gelukt. Je weet echter nooit wat de natuur in petto heeft en veel is niet te voorzien. Het blijft een voortdurend schaakspel met de natuur en remise bereiken is al heel mooi.

Bij alle pogingen om de Haarlemmermeer een natuurlijker aanzien te geven, de tweede doelstelling van de latere vereniging "Vriendenkring van De Heimanshof aan de Wieger Bruinlaan", stond het werk in de tuin altijd voorop. Er kwam ook meer werk bij, gelukkig ook meer mensen die het belangrijk vonden een deel van hun tijd aan te tuin te geven. Het stuk dat nu "de Bloemlezing" heet, de koude bakken, de strook tot aan het toegangshek op nummer 7, het Oerbos, met het aanbrengen van 200 m³ zand uit het Voorkanaal en daarbij het verplaatsen van het oude hek van het Aldert v.d. Zwaardbad, daarna het verbouwen en inrichten van De Kijkdoos, waaraan zoveel mensen heel hard gewerkt hebben, de stroken buiten het hek aan de zuid- en oostkant, en dan nog het Noorderbos en dat alles zonder extra betaalde tijd.

Het streven is altijd geweest een soortenrijke tuin, waarbij de soorten op een ongedwongen manier tot hun recht konden komen, een spannende tuin met veel verrassende elementen. We versterkten, met behoud van het oorspronkelijk stramien van paden, het relief, zonder te overdrijven en passend in het landschap om te komen tot een harmonisch geheel. Met in gedachten het rijk geschakeerde landschap van Nederland van vóór 1900; het landschap dat Heimans en Thijssen goed gekend hebben en waar zij zich toen al ernstig zorgen over begonnen te maken. In die zin is De Heimanshof niet alleen een wilde plantentuin, maar toch ook een landschappentuin en ook insecten- en vogeltuin.

Een spannende verrassende tuin heeft ook nadelen. Het is een heerlijk speelterrein voor kinderen en dat is bezoek waar je als beheerder niet blij mee bent. Er zijn te weinig ruige speelterreinen in de Meer, maar dat is een taak voor de Gemeente. Van februari tot mei is de tuin het kwetsbaarst en zijn kinderen juist op avontuur uit, de woensdagmiddagen moet

er in die tijd toezicht zijn. Kinderen zijn welkom, daar is de tuin als instructietuin juist voor opgezet, maar zonder goede begeleiding gaat het niet. De begeleiding van de bezoekende scholen werkt tegenwoordig goed. Nol van Burik, die de educatie voor de scholen verzorgt leidt natuurouders op. Voor de toekomst is er nog de zorg over het groeiend inwonertal van Haarlemmermeer, meer mensen, meer scholen, meer bezoek en dat kan teveel worden voor de tuin, een tuin kan slijten en zelfs verslijten. De beheerder zal daarin een belangrijke stem moeten hebben, hij kan als enige bepalen wat de tuin nog hebben kan en wat niet meer. Het zou wenselijk zijn ook instructietuinen te beginnen in andere grote kernen, zoals Badhoevedorp en Nieuw Vennep, iets eenvoudiger misschien dan De Heimanshof met zijn kwetsbare begroeiingen. In Nieuw Vennep komt een mogelijkheid in het nieuwe park, maar er is geen geld beschikbaar voor het beheer en dat is jammer. Misschien is daar een vrijwilligersgroep te beginnen, zoals er ook een vrijwilligersgroep is opgezet voor de Hoofddorpse Fruittuinen. Daar is iets moois aan het groeien. De strakke Haarlemmermeerse rechtlijnigheid is er een beetje losgelaten, misschien ook alleen maar omdat de Fruittuinen toch als het aan de plannenmakers ligt moeten worden opgeofferd aan de bouwmoloch, waarbij ook maar meteen een andere historische plek, het Hoofddorpse wandelbos, zal worden weggevaagd, je moet er toch niet aan denken. Een stad heeft longen nodig, in de stad en niet er buiten.

De Vereniging stelt zich ten doel De Heimanshof ook een voorbeeld te laten zijn voor hoe je met de open ruimte zou moeten omgaan, ook in de stad. Geen tekentafelgroen met gazonnetjes en bomenrijen langs het knopentouwtje, maar werkend in het veld, met respect en gevoel, voor medemens, boom, plant en dier, de ontwerper niet als hoogverheven rangschikker van voorwerpen op een "De Stijl"achtige manier, (Mondriaan maakte zijn vierkantjes in New York, ver van de natuur. Zijn Hollandse werk is totaal anders). Een ontwerper dient een mogelijkheidschepper te zijn, waarop de natuur antwoorden kan. Kunstenaars als Gaudi, Hundertwasser, onze architect Albers brachten dit op een andere manier in de praktijk. Hundertwasser noemde zelfs de rechte lijn een uitvinding van de duivel.

Nederland wordt in snel tempo een aangeharkt land, saai en doods. Zeker voor een ontwerper dient de natuur voorbeeld te zijn: "Natura Artis Magistra", de Natuur als leermeesteres van de kunst. Er is in Nederland weinig echte natuur meer, het is bijna een postzegelverzameling, dat schept juist de verplichting met elk stukje, elke mogelijkheid die zich voordoet te woekeren, een belevingsachtergrond te scheppen voor mensen, een leefwereld voor wilde planten en dieren, een harmonieus landschap.

De werkelijkheid is anders en zeker in Haarlemmermeer. Zie de Geniedijk, waar een Werkgroep zich lang mee heeft beziggehouden. Er mogen nu twee rijen linden komen in plaats van populieren, als de Gemeente het wil, een strookje riet van een halve meter, wat minder schapen en wat meer wilde bloemen. De eenvormigheid in de bomenrijen moet blijven, 16 kilometer lang hetzelfde. Waar zijn ooit zulke lange militaire parades gehouden, het derde rijk, in Moskou of Noord Korea? Prestigieuze projecten zijn er verder te over in Haarlemmermeer, aandacht voor natuurlijke ontwikkelingen is er niet of nauwelijks, op enkele bescheiden plekjes na. Er is kennelijk geen eer mee in te leggen voor beleidsmakers. Toch kan het anders, zie het grote voorbeeld Amstelveen, waar architecten als Broerse en veldwerkers als Landwehr en Koningen met gevoel en fantasie iets moois tot stand hebben gebracht. In ons rijke Nederland moet de natuur het bijna altijd doen met een aalmoes. Er is een bekend gezegde dat nog steeds geldt: Rijke boeren, arme natuur, met als variant: Rijke mensen, arme natuur.

Er is nog veel werk te doen voor het bestuur van De Vriendenkring van De Heimanshof aan de Wiegier Bruinlaan om De Heimanshof in de aandacht te houden, letterlijk een plaats te

geven in het bestemmingsplan en in de harten van de mensen die beslissingen nemen. Is de natuur in Haarlemmermeer een verloren zaak, ondanks het feit dat er honderden hectares bos worden aangelegd? Het heeft er alle schijn van als je de plannen goed bekijkt. Voor de Floriade krijgt zelfs het Haarlemmermeerse bos een "opknapbeurt". Toch heeft Nederland verdragen ondertekend over behoud, herstel en verbetering van de biodiversiteit.

Schets ik een te somber beeld? Ik hoop van harte dat er een generatie komt die de Haarlemmermeer niet beschouwd als een vel ruitjespapier dat intact moet worden gelaten, maar die met een glimlach, met gevoel voor humor, ook met zorg, met fantasie, speels en intelligent van Haarlemmermeer iets maakt waar mensen niet alleen kunnen wonen en werken, maar ook met plezier kunnen leven; waar ruimte is voor dieren, klein en groot en voor wilde planten, overal waar maar mogelijk, in bossen, parken, tuinen, wegbermen en slootkanten, tussen de tegels, langs de stoeprand en bij een verkoerspaaltje, zonder bedreiging door giftige stoffen en te streng ordenende mensenhanden. Het beleid moet gericht zijn op ecologisch beheer, gericht op diversiteit, de stadsecoloog moet zich er weer mee gaan bemoeien. Wie het woord ecologie opslaat in de encyclopedie, vindt daar drie bladzijden; het woord is voor velerlei uitleg vatbaar. Oikos betekent huis, woonplaats en daar moet aan gewerkt worden, een woonplaats voor ieder levend wezen.

Bijna 25 jaar heb ik met hart en ziel voor en aan De Heimanshof gewerkt en daar is woonplaats voor velen, hoewel we de reiger wegjagen omdat de tuin te klein is en we en aantal wilde jongens onder de planten kort houden, 't is tenslotte maar één hectare. Ik laat met een gerust hart de tuin over aan mijn opvolger, Henk Nijenhuis, voor velen al een goede bekende. Hij heeft een grote plantenkennis en een geweldige inzet, daar zal het zeker niet mis gaan, maar zonder de inzet van al die fantastische vrijwilligers zou het nooit gelukt zijn en zal het ook niet lukken. Blijf genieten van onze fantasierijke tuin. Voor de komende 25 jaar: maak van de hele Haarlemmermeer een ecologisch beheerde tuin, waar het goed is voor mensen, maar ook voor wilde planten en dieren. Met de natuur en niet ertegen!

Ton Engelman, Hoofddorp, oktober 2000.